

Вплив культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу на адаптаційний процес

Д.О.Порох, В.Ю.Стрельцова

ДЗ «Луганський державний медичний університет», Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка
Луганськ, Україна

Дана стаття присвячена проблемі соціальної адаптації студентів вищого навчального закладу в умовах культурно-освітнього середовища в процесі їх професійної підготовки.

Ключові слова: культурно-освітнє середовище, адаптаційний процес, соціально-педагогічні умови.

ВСТУП

Для нашого суспільства актуальною стає проблема адаптації до нових культурних умов та ефективної інтеграції в полікультурну світову спільноту. Сьогодні успішна взаємодія різних членів різних соціумів набуває особливої актуальності, оскільки припускає не тільки інформаційний, освітній, професійний обмін в різних сферах співпраці, але і міжособове спілкування індивідів у новому культурно-освітньому середовищі, тому цей феномен привертає увагу дослідників.

Від того, наскільки культурно-освітнє середовище установи відповідатиме цілям, цінностям, передбачуваним гуманістичною педагогікою в цілому і мультикультурним підходам до освіти зокрема, залежатиме, наскільки в особистості будуть сформовані адаптаційні механізми, необхідні для повноцінного життя в сучасному світі.

Тема, що стала об'єктом нашого дослідження, неодноразово порушувалася багатьма авторами. Зазначена проблема розглядалася в дослідженнях таких науковців, як М.Дарманський, Є.Бондаревська, М.Боритко, Ю.Мануйлов, Т.Андрєєва, І.Кон, М.Лукашевич, Ф.Березін, С.Савченко. Проте в практичному плані роль культурно-освітнього середовища недостатньо оцінюється.

Метою дослідження був пошук більш цілісного підходу до організації позитивних соціально-педагогічних впливів на особистість з метою забезпечення комфортного процесу її соціальної адаптації.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

На можливість і позитивну перспективу розгляду адаптаційної проблематики через дослідження соціального середовища вказували різні автори. Зокрема, А.Ширяєва вважає, що «соціальна адаптація часто полягає у формі інтеріоризації, яка становить собою процес формування внутрішньої структури людської психіки за допомогою засвоєння соціальних норм, цінностей та інших компонентів соціального середовища внаслідок соціальної діяльності, процес переведення елементів зовнішнього середовища у внутрішнє «я» [1].

Якщо говорити про те, чим характеризується поняття культурно-освітнє середовище конкретного вищого навчального закладу, то слід відзначити, що це сукупність створених педагогами різноманітних умов (матеріальних, організаційно-управлінських, психолого-педагогічних, інформаційних, комунікативних, моральних, інноваційних та ін.), які впливають на процес культурного розвитку й саморозвитку студентів і викладачів у просторі освітнього закладу. У структурі культурно-освітнього середовища окремого навчального закладу слід розрізняти процеси, що відбуваються всередині замкнутої освітньої системи, і ті, що відбуваються під час обміну з навколишнім середовищем, зокрема представленим на рівні регіону, тому що середовище освітнього закладу завжди формується під впливом зовнішнього фактора, який привноситься соціумом і на мегарівні, і на мезорівні.

Відзначимо, що в соціально-педагогічній науці накопичено багатий досвід досліджень культурно-освітнього середовища, причому поняття «середовище» є об'єктом дослідження в

різних гуманітарних науках і давно набуло статусу своєрідної міждисциплінарної категорії. Найчастіше культурно-освітнє середовище суміщається з аналогічними й спорідненими феноменами, такими як освітній простір, освітнє середовище та ін. Активно розробляє цю проблему й відомий вітчизняний педагог І.Підласий, який розуміє під соціальним середовищем «реальну дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини». При цьому автор трактує соціальне середовище широко, відносячи до нього «суспільний лад, систему виробничих відносин, матеріальні умови життя, характер соціальних процесів тощо». [2].

Принципово важливою для побудови теоретичної концепції нашого дослідження є думка Є.Бондаревської про наявність великої кількості культурно-освітніх середовищ. Так, авторка пише: «Основні функції культуровідповідного виховання полягають у створенні різноманітних культурних середовищ, де здійснюватимуться розвиток дитини й набуття нею досвіду культуровідповідної поведінки й надання їй допомоги в культурній самоідентифікації й самореалізації власних творчих задатків і здібностей» [3].

Нам більше імponує думка М.Боритка, який, відзначаючи сутність суб'єктного начала в людині, пов'язує його із соціальною складовою. «Якщо особа й індивідуальність — це два способи буття в суспільстві, — пише автор, — то суб'єктність ми уявляємо як єдність цих двох аспектів. Насправді не можна стверджувати своє самозвеличення, не будучи виділеним із середовища, але також не видається можливим конструктивне самоутвердження без ідентифікації із середовищем» [4].

У рамках наших теоретичних побудов особливо актуально звучить думка Ю.Мануйлова, який вважає, що зараз «набирає силу лінія розвитку теорії виховних систем, у лоні якої сформулилися уявлення про середовище як умову й компонент самої системи... а також виникло розуміння важливості середовища й середовищного підходу в управлінні виховними системами» [5].

Дуже точно в цьому сенсі висловилася Г.Сорокових, коли писала, що «соціальне середовище є джерелом, яке живить і розвиває особистість у процесі спільної діяльності й спілкування, за допомогою яких особистість залучається до культури» [6].

Резюмуючи, пошлемося на думку відомого дослідника різних середовищних дій на виховні процеси Ю.Мануйлова, який відзначає, що «значення середовища — це важіль у механізмі

перетворення середовища у виховний засіб, на якому тримається вся технологія середовищного підходу у вихованні» [5].

Таке бачення виховної системи дає авторові підставу трактувати виховний процес як «упорядковану навколо цілей сукупність зв'язків суб'єктів і об'єктів із середовищем, що забезпечують позитивний розвиваючий і формуючий ефект» [5].

Такі широкі й у цілому достатньо схожі трактування є науковою відповіддю на виклики часу, які намагається дати соціальна педагогіка, пристосовуючись до змінених соціально-економічних, національних, культурних, правових умов. По суті, ідеться про заповнення методологічного вакууму, що утворився після краху єдиної марксистсько-ленінської методології. Саме тому в його дослідженні недопустима вузькопрофільність і однозначність використуваних педагогічних підходів. При провідній системоутворюючій ролі середовищного підходу в дослідженні феномена культурно-освітнього середовища активно використовується системний, цілісний, діяльнісний підходи. Виходячи з цього, саме визначення культурно-освітнього середовища має відображати полігамні наукові уявлення, що ґрунтуються на міждисциплінарних підходах до її вивчення.

За своєю суттю культурно-освітнє середовище становить собою достатньо активну педагогічну реальність, здатну адаптувати наявні властивості студента до подальшого розвитку в умовах вищої освіти. Причому механізмами, які забезпечують таку адаптацію, є педагогічні засоби й технології, адекватні поставленим цілям і наявним можливостям.

Тут необхідно уточнити, що з погляду ефективності адаптаційного процесу вищі навчальні заклади мають значно більший потенціал порівняно з іншими структурами. Справа в тому, що сам ВНЗ є хоча й автономним, але достатньо відкритим культурно-освітнім середовищем, своєрідним аналогом середовища регіонального. У процесі динамічної діалектичної взаємодії культурно-освітні середовища регіону й окремого ВНЗ взаємодіють, взаємно збагачуючи й доповнюючи одне одного. Ця традиційна взаємодія характеризується такими ознаками, як співбуттєвість, структурність, взаємозалежність.

• Співбуттєвість у культурно-освітньому середовищі ми розуміємо як співбуття особистості студента з колективним втіленням суб'єктного досвіду поколінь, зафіксованого в регіональному освітньому просторі.

- Структурність культурно-освітнього середовища відображає таку його провідну характеристику, як наявність багатьох локалізованих культурно-освітніх мікросередовищ, що забезпечують й адаптаційні потреби особистості.

- Взаємозалежність культурно-освітнього середовища полягає в тому, що всі його складові частини не просто перебувають у тісній взаємодії, але й залежать одна від одної на функціональному рівні.

Так, культурно-освітнє середовище ВНЗ звичай складається з кількох мікросередовищ, якими здебільшого є:

1. Професорсько-викладацький склад. Це мікросередовище визначає престиж й авторитет ВНЗ у регіоні та за його межами. Особисте безпосереднє спілкування з викладачами ВНЗ вимагає певних культурних і освітніх навичок. Студентів багато що може спочатку здатися незрозумілим і складним. При цьому слід враховувати що кожен викладач має власний стиль педагогічної діяльності й особистісного спілкування. Ось до цієї своєрідності студентів буває часом нелегко адаптуватися. Подолання цього і є основним завданням адаптаційного періоду на цьому етапі в цьому культурно-освітньому мікросередовищі.

2. Студентство. Як особливе мікросередовище має достатньо виражені позитивні характеристики. Вік студентства можна характеризувати як час стійкої концептуальної соціалізації, коли виробляються стійкі властивості особистості, стабілізуються всі психічні процеси, особистість набуває стійкого характеру. Але водночас відзначені характеристики є достатньо типовими для цілих студентських колективів. Тому деякі проблеми все ж таки виникають, й у процесі успішної адаптації відбувається успішна корекція й психологічних установок, поведінкових стереотипів, однак це досягається не автоматично, а внаслідок цілеспрямованих зусиль педагогів, органів студентського самоврядування й самовиховання.

3. Культурно-освітнє мікросередовище факультету. В успішності його функціонування особливе значення має існування, взаємодії й співробітництва між колективами викладачів і студентів. Принципове значення в цьому випадку має формування позитивної психологічної установки на прийняття традицій факультету, оволодіння стилем спілкування, мотивацією на навчання, ставлення до громадського життя. Усе це стає предметом цілеспрямованої адаптаційної роботи, яку на цьому рівні планують і реалізують декан факультету й завідувачі кафедр.

4. Культурно-освітнє мікросередовище кафедри. Її специфіка полягає в тому, що саме вона становить основу професійної підготовки майбутнього фахівця. Від рівня наукової й професійної складової кафедри залежить кінцевий рівень фахівців-випускників. Саме кафедра є в остаточному підсумку провідним механізмом адаптації до навчального процесу, оскільки від грамотної його організації (особливо на перших курсах) залежить, наскільки швидко студенти зможуть пристосуватися до навчання у ВНЗ в умовах болонської системи.

5. Культурно-освітнє мікросередовище органів студентського самоврядування. В адаптаційному контексті органам студентського самоврядування належить особлива роль. Покликані створити всі умови для повноцінного формування студентської особистості, розвитку суб'єктних якостей кожного студента, органи студентського самоврядування є найважливішим критерієм стану адаптаційної роботи на факультеті й у ВУЗі в цілому. Низький рівень адаптаційного процесу не стимулює залучення студентів молодших курсів до участі в громадському житті, у роботі органів самоврядування. Навпаки, активне залучення студентів молодших курсів до роботи органів самоврядування містить потужні мотиваційні й стимулюючі імпульси, які забезпечують психологічний запуск механізмів самовиховання, самоконтролю й самокорекції власної поведінки.

ВИСНОВКИ

Ми розглянули основні соціальні мікросередовища, які функціонують у рамках культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу. Саме вони справляють вирішальний вплив на процес і результат соціальної адаптації студентства й слугують об'єктом безпосереднього педагогічного впливу.

Таким чином, усе вищесказане дозволяє фіксувати увагу дослідників проблем адаптації до появи нового акценту, який раніше не спостерігався в практиці. Це пов'язано з розглядом проблеми в контексті культурно-освітнього середовища. Сьогодні з'явилась можливість і необхідність вивчати адаптаційний феномен із соціально-педагогічних позицій, які відкривають можливості для створення педагогічного інструментарію, що дозволяє керувати цим процесом і коригувати його.

Разом з тим з'ясовано, що проблеми адаптації в контексті культурно-освітнього середовища є складними й багатоаспектними та вимагає подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ширяева А.А. Социальная адаптация в контексте семьи: социально-философский анализ: Автореф. дис. на соискание науч. степени к.филос.н.: спец. 09.00.11 «Социальная философия» / А.А.Ширяева. — Уфа, 2000. — 18 с.
2. Подласий И.П. Педагогика: учеб. пособие для вузов / И.П.Подласий. — М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1996. — 432 с.
3. Бондаревская Е.В. Введение в тексты и ценностные основания лично-ориентированного воспитания гуманистического типа / Е.В.Бондаревская // Образование в поисках человеческих смыслов. — Ростов-на-Дону, 1995. — С. 3-27.
4. Борытко Н.М. В пространстве воспитательной деятельности: монография / Н.М.Борытко, науч. ред. Н.К.Сергеев. — Волгоград: Перемена, 2001. — 181 с.
5. Мануйлов Ю.С. Средовый подход в воспитании: дис. ... д.пед.н.: 13.00.01 / Юрий Семенович Мануйлов. — М., 1997. — 193 с.
6. Сороковых Г.В. Субъектно-деятельностный подход к лично-профессиональному развитию студентов / Г.В.Сороковых // Педагогика. — 2004. — №1. — С. 62-68.

Д.А.Порох, В.Ю.Стрельцова. Влияние культурно-образовательной среды высшего учебного заведения на адаптационный процесс. Луганск, Украина.

Ключевые слова: культурно-образовательная среда, адаптационный процесс, социально-педагогические условия.

Данная статья посвящена проблеме социальной адаптации студентов высшего учебного заведения в условиях культурно-образовательной среды в процессе их профессиональной подготовки.

D.A.Porokh, V.Yu.Streltsova. Influence of cultural-educational environment of higher education institution to the adaptation process. Lugansk, Ukraine.

Key words: cultural-educational environment, adaptation process, social- educational conditions.

The article is devoted to the problem of social adaptation of students to the conditions of the cultural-educational environment in the process of professional training.

Надійшла до редакції 14.06.2013 р.